

TOPLUMSAL CİNSİYET VE DİN

Araş. Gör. Nazife GÜRHAN

Mardin Artuklu Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü

ÖZET

Toplumsal cinsiyet ve dinin genel olarak ele alındığı bu çalışmada, toplumsal cinsiyetin oluşmasında dinin rolünün ne olduğu, dinin toplumsal cinsiyet hiyerarşisini nasıl oluşturduğu, toplumsal cinsiyeti nasıl üretip pekiştirdiği incelenecek ve ilkel dinlerden ilahi dinlere kadar dinlerde var olan toplumsal cinsiyet kalıplarına örnekler verilecektir. Bu makalede, dinlerin kutsal metinlerinden hareketle toplumlarda var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliğine vurgu yapılarak özellikle kadının konumu üzerinde incelemeler konu edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal cinsiyet, Cinsiyet, Din, Kadın.

GENDER AND RELİGİON

ABSTRACT

In this study we will generally deal with consist of gender and religion and what is the impact them of religion and also how religion creates hieararcy of gender, how gender is produced and intensified will be examined and there will be examples of gender pattern coming from primitive religion to divine religion.In this article researches are handle especially on Women's Statue by making stress to sex inequality in societies with the help of holy text of religion.

Key Words: Gender, Sexuality, Religion, Woman

Toplumsal Cinsiyet (Gender)

Toplumsal cinsiyet (gender), biyolojik cinsiyetten farklı olarak, toplumsal ve kültürel olarak belirlenen ve dolayısıyla içeriği toplumdan topluma olduğu kadar tarihsel olarak da değişebilen “cinsiyet konumu” ya da “cins kimliği”dir. Toplumsal cinsiyet

sadece cinsiyet farklılığını belirtmekle kalmaz aynı zamanda cinsler arasındaki eşitsiz güç ilişkilerini de belirtir.¹

Toplumsal cinsiyet kavramı kadın ve erkek için toplumun uygun gördüğü doğal olmayan yapay değer kalıplarına dikkat çeker. “Toplumsal cinsiyet kavramını sosyolojiye kazandıran Ann Oakley’e göre “cinsiyet”, biyolojik olarak erkek-kadın ayrımını anlatırken; “toplumsal cinsiyet” erkeklik ile kadınlık arasındaki buna paralel ve toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır. Fakat bu terimin kapsamı, ilk ortaya çıkışından beri, yalnızca bireysel kimliği ve kişiliği değil, ayrıca sembolik düzeyde erkekliğin ve kadınlığın kültürel idealleri ve stereotiplerini, yapısal düzeyde ise kurumlar ve örgütlerdeki cinsel iş bölümünü içine alacak kadar genişlemiştir.”²

Cinsiyet, kadınlarla erkekler arasındaki biyolojik farklılıklardır; toplumsal cinsiyet ise, toplumun bu farklılıkları bir toplumsal sisteme oturtarak yaptığı şeydir.³ Dolayısıyla doğuştan gelen kadın ve erkek cinsiyeti ile ilgili özellikler, zamanla içinde yaşanılan toplumun kültürü tarafından yorumlanarak yapılandırılır ve toplumun kadın ve erkekte beklenenleri de buna göre şekil alır. Ancak toplumun kadın ve erkek cinsiyetinden bu beklentisi her toplumda farklılık göstermektedir. Biyolojik cinsiyetin tersine, farklı kültürler temelinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet anlayışları ve uygulamaları değişebilmekte ve değiştirilebilmektedir. Kısacası toplumsal cinsiyeti her zaman içinde üretip süregeldiği siyasi ve kültürel kesişme noktalarından ayırarak değerlendirmek imkânsızlaşır.⁴

1970'ler de toplumsal cinsiyetin varlığını; başka bir ifadeyle, erkekler ile kadınlar arasındaki farklılıklar ve ayrılıkların biyolojik farklılıkla açıklanamayacağını, erkeklik ve kadınlıkla ilgili, kültürel açıdan egemen fikirlerin gerçekliğe ancak kabaca denk düşen stereotipleri temsil ettiklerini kanıtlamaya yönelik sosyolojik ve psikolojik çabalar vardı. Bu çalışmalar, toplumsal cinsiyetle ilgili düşünceler ve erkeklerle kadınların rolleri söz konusu olduğunda çeşitli kültürler arasında muazzam değişiklikler bulunduğunu ortaya koymuştu. Benzer doğrultuda, erkek ve kız çocukların, yetiştirilme biçimi, gençlik kültürü, istihdam kalıpları ve aile ideolojisi alanlarındaki toplumsallaşma süreciyle yetişkin erkek

¹ Fatmagül Berktaş, **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın, Hıristiyanlıkta ve İslamiyet'te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım**, Metis yay., 1995, s.16.

² Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat yay., Ankara, 1999, s. 98.

³ Barbara Hill, **Bizans İmparatorluk Kadınları (1025-1204) İktidar, Himaye ve İdeoloji**, Çev. Elif Göktekte Tut, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul, 2003, s.12.

⁴ Judith Butler, **Cinsiyet Belası Feminist Kimliğin Altüst Edilmesi**, Çev: Başak Ertür, Metis Yay., 2008, s. 46.

ve kadınlara dönüşmelerini kapsayan araştırmalar yapıyordu. Yapısal düzeydeki araştırmalar ise, ev içindeki (dışarıda tam zamanlı çalışan erkekler ile kadınlar arasında bile görülen) eşitsiz işbölümüne, ayrıca iş türleri ile terfi olanaklarının belirlenmesinde cinsiyetin (bireysel hünerler ile vasıflardan çok daha fazla olarak) büyük rol oynadığı işe alma kalıbındaki ayrımcılıklara eğilmekteydi.⁵

Toplumsal cinsiyet kalıpları kadının içinde yaşadığı toplumdaki sosyalleştirme biçimleri tarafından sürdürülür. Daha doğum öncesinde kız bebeklerin eşyaları için pembe, erkek bebeklerin eşyaları için mavi rengin tercih edilmesiyle başlayan toplumsal cinsiyet değerleri ve uygulamaları yaşam boyu devam etmekte, cenaze merasimi ve defin işlemlerinde de yansıma bulmaktadır.

Toplumsal cinsiyet araştırmacıları bilinen biyolojik farklılıkların dışında, toplumun kendi yarattığı farklılıklara dikkat çekerek cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımını gündeme getirmişlerdir. Bu ayrım da kadın ve erkek ile ilgili tüm denge ve değerlerin kurgudan başka bir şey olmadığını gösterir. Böylece toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğe ait rollerin zamanla nasıl yerleşip kökleştiğini ve kadın ile erkek arasındaki iktidar ilişkilerinin nasıl kadının aleyhine olacak şekilde biçimlendiğini göz önüne sermiştir.

Barbara Hill, “Bizans İmparatorluk Kadınları” adlı kitabında o dönemdeki (1025-1204) toplumda toplumsal cinsiyeti tasvir ederken şunları belirtmektedir.” Mead, toplumda herhangi bir etkinliğin değerli görülüp görülmemesini, etkinliği gerçekleştiren kişinin cinsiyetinin belirlediğini düşünmektedir. Aynı etkinlik her iki cinsiyetten kişilerce gerçekleştirildiğinde de bu geçerliydi. Erkeklerin her yaptığı, ister çocuk bakmak olsun isterse avlanma olsun, toplum tarafından değerli bulunuyordu; kadınlarsa ne yaparsa yapsın, ister avlansın ister çocuk baksın, toplumca değerli görülüyordu. Bazı toplumlarda aynı etkinlikleri hem kadınlar hem erkekler yaptığında, yalnızca erkekler yaptıklarıyla onurlandırılıyordu.”⁶

Görüldüğü gibi kadın ve erkeğin doğasında olmayan, doğuştan gelmeyip sonradan toplumsal yaşantı içinde oluşan farklılıklar beraberinde toplumsal cinsiyet tartışmalarını da getirmiştir. Bu çalışmada toplumlarda var olan toplumsal cinsiyetin oluşmasında çeşitli nedenler arasında belki de en önemlisi olan dinin etkisini incelemek ve çeşitli dinlerde var olan toplumsal cinsiyetin nasıl farklılaştığını görmek temel amacımızı oluşturmaktadır.

⁵ Marshall, a.g.e., s.98.

⁶ Hill, a.g.e., ss. 12-13.

Toplumsal Cinsiyetin Oluşmasında Etkin Unsur Olarak Din

Din, bireysel ya da kolektif insan yaşamının her safhasında en derin yönleriyle hissedilen bir olgudur. Esasen din, insanın belli türden davranışlarını ihtiva eden bir kurum değildir. Başından beri insanın hemen tüm eylemlerine şöyle ya da böyle damgasını vurmuş bir sistemdir. Toplumdaki en eski, en derinden hissedilen ve en etkili güçlerden biri olan din, insan ve toplum hayatında son derece önemli bir kurum olarak her devirde düşünürlerin ve sosyal bilimcilerin ilgi odağı olmuştur.

Din, temel kurumsal ilişkilerin yerine getirilmesinde önemli rolü olan bir kurumdur. Dine ve içinde bulunduğu toplumlara göre farklılıklar göstermekle birlikte din kurumu sadece aşkın nitelikli işlemlerin değil (mesela) pek çok yerde doğum ve ölümlerin kaydedilmesi, evlenme işlemlerinin tescili, bazı vergi türlerinin toplanması, yoksullara yardım, eğitim, siyasi otoritelerin göreve başlatılma törenleri, ölüleri gömme vb. gibi sosyal ve siyasal hizmetleri yerine getirmektedir.⁷ Bu bağlamda denilebilir ki toplumda var olan toplumsal cinsiyetin oluşmasında da dinin rolü vardır.

Dinlerin en önemli sosyal işlevlerinden biri, mensuplarının dünya karşısındaki tutum ve davranışlarını belirleyen bir zihniyet ve ideolojiyi kazandırma işlevidir.⁸ Yani her dinin kognitif (bilişsel) yönü vardır. Din, mensubu olan insanlara belirli bir dünya görüşü sağlar. İnananlar, inandıkları dinin etkisiyle dünya ve dünyevî olaylar karşısında nasıl bir tutum ve eylem içinde bulunacaklarını belirlerler.⁹ Şerif Mardin'in de dediği gibi din, bir dünyayı anlama ve kendini o dünyada belli bir yere yerleştirme modeli olarak işlev gören bir fenomendir.¹⁰ Din her şeyden önce insanın aşkın alanıyla bağ kurmasını sağlar. İlk elde kendisini ve çevresini tanımada, kozmostaki yerini belirlemede açıklayıcı hazır bilgiler verir.¹¹ Kişinin toplum karşısındaki tutumu ve dinin toplumsal ilişkiler ve kurumlar üzerine olan etkisini büyük bir kısmıyla dini grubun akideleri, ibadetleri ve teşkilatına nüfuz etmiş bulunan zihniyete bağlıdır. Belli bir toplumun içerisinde insanlar arasındaki ilişkiler bu ruh tarafından belirlenmiş bulunmaktadır. Evlenme, aile, akrabalık ve devlet gibi kurumlar merkezi dinî tecrübenin ışığı altında anlaşılır ve bir toplumun ideali ona göre şekillenir.¹² İnsan dine dayanarak tabiat olaylarına ve ihtiyaçlarına karşı belli bir tavır alır. Kabul, red, feragat, fedakârlık, dayanışma, iştirak, teslimiyet gibi tavırlarla insanlara ve eşyaya karşı

⁷ A.Lundberg, **Sosyoloji**, Siyasal Bilimler Derneği Yay. Ankara,1970,C II, s.151.

⁸ P.L.Berger, "**Dini kurumlar**", Çev. A. Çiftçi, DEÜİFD. ,Sayı:9, s.89.

⁹ Ejder Okumuş, **Toplumsal Değişme ve Din**, İnsan Yay. , 2003, s.69.

¹⁰ Şerif Mardin, **Din ve İdeoloji**, İletişim yay., İstanbul,1992.s. 25.

¹¹ Mustafa Aydın, **Kurumlar sosyolojisi**, Vadi yay., 2000, s.112.

¹² Joachim Wach, **Din Sosyolojisi**, Çev. Ünver Günay, MÜİFVY., İstanbul, 1995, ss:53-54.

bir tutum içine girer. Kendini kuşatan çevre içerisinde yerini almak ve rolünü oynamak imkânına kavuşur.

Dinden dolayı, sosyal hayatın olaylarına karşı takınılan belirli tavır, ekonomiden sanata, ahlaktan hukuka kadar sosyal olguların bütünü kuşatmıştır. Bir din mesela faizi yasaklıyorsa, o cemiyette ya buna uygun bir tarz oluşturulur yahut da bu konuda bir çatışma ortaya çıkar. Her iki durumda da din toplumda belli bir tavra yol açmıştır. Aynı şekilde dinin kadın ve erkeğe belirlediği rol ve statülerde o toplumda toplumsal cinsiyetin belirlenmesine ve insanların buna göre değer yargılarına ulaşmasına neden olmaktadır.

Dinin en önemli işlevlerinden birisi de meşrulaştırma işlevidir. Belki de tarihte bireyler, toplumlar hatta devletler tarafından en çok kullanılan ve de suistimal edilen işlevdir. Dinin meşrulaştırıcı gücüyle birey yaptıklarını haklılaştırmakta ve kendi iç dünyasını bir nevi rahatlatmaktadır. Sosyal hayatta ise dinin meşrulaştırıcı gücü daha çok insanlar arası ilişkilerde, kurumsal ve grupsal ilişkilerde kendini göstermektedir.¹³ Bu bağlamda toplumlarda var olan katı toplumsal cinsiyet ayrımları din adına meşrulaştırılmakta, dinin buyruğu gibi gösterilmeye çalışılmaktadır. Böylece din ve kültür adına uygulanıp meşrulaştırılan pratikler, kadınları ikincil bir konumda tutmakta, aile içi ilişkilerde hak eşitliğini sağlayacak ve kadınların durumunu iyileştirecek yeniden yapılanmaları engelleyebilmektedir. Din, kadın haklarının inkârı için gerekçe olarak gösterilebilmektedir.¹⁴

Din, teoride ve pratikte farklı olabilir; yani farklı toplumsal ve tarihsel bağlamlarda insanlar tarafından hem algılanışı hem de uygulanışı farklı olabilir. Bu nedenle dinsel ideolojinin, farklı tarihsel/ toplumsal koşullarda farklı biçimlerde eklenilebileceğini ve dolayısıyla değişik uygulamalara yol açabileceğini göz ardı etmemek gerekmektedir.

Her din ve doktrin anlayışı tarih boyunca ona biçim veren bir dönüşüm sürecinden geçer ve toplumsal ve siyasi faktörlerden etkilenir. Diğer taraftan, dinin mensupları için ifade ettiği anlam da aynı şekilde değişime uğrar.

¹³ Okumuş, **a.g.e.**, s.80.

¹⁴ Berktaş, **Tarihin Cinsiyeti**, Metis yay., İstanbul, 2006, ss:63-64.

Toplumsal cinsiyet kalıplarının dinlere göre nasıl farklılaştığını, cinsiyetler arası iktidar ilişkilerinin oluşmasına neden olan dini metinlerden hareketle özellikle kadına yönelik cinsiyete dayalı ayrımcılığın yansımalarını görmek konunun daha da anlaşılabilir olması açısından önem arz etmektedir.

Dinlerde Var Olan Toplumsal Cinsiyet Kalıpları

Tarihte hiçbir toplumun dinsiz yaşamadığı göz önüne alındığında geçmişten günümüze sayısız dinden söz etmek mümkündür. Ancak bu dinlerin hepsini ve bunların kadına bakış açılarını incelemek olanaksız görünmektedir. Bu nedenle konunun daha iyi anlaşılması için ilkel dinlerden günümüz dinlerine kadar öne çıkan belli başlı dinleri ve onların kadına bakış biçimlerini ele almak daha yararlı olacaktır.

Totemizmde bir çeşit hayvan, bitki ve nesnelere totem olarak bakıldığı, hatta bazen cansız bilinen bir şeye kaya vb. bazen bir tabiat olayı olarak gök gürültüsüne, yıldırıma veya bazı göksel cisimlere totem denildiği bilinmektedir. Totemle klân arasında kan akrabalığının bulunduğu benimsenmektedir. Hatta bu totem bir hayvan ise, çoğu zaman o hayvanın klân mensubu kişinin ilk ataları olduğu kabul edilmektedir.¹⁵ Kural olarak yenebilen, zararsız ya da tehlikeli ve korkunç bir hayvan, ender olarak da bir bitki ya da (yağmur, su gibi) bir doğa varlığı olarak kabul edilen totemin bütün klanla özel bir ilişkisi vardır. Totem her şeyden önce klanın atasıdır. İkincisi, klanın koruyucu ruhu ya da gözetenisidir, klan halkına güç zamanlarda yol gösterir, çocuklarını daima tanır ve korur. Bunun için, totemdaşlar totemlerini öldürmemek ya da ona zarar vermemek, onun etini yememek ya da ondan herhangi bir biçimde yararlanmamak konusunda kutsal bir borç altındadır. Bu yasağın herhangi bir biçimde çiğnenmesi otomatik olarak cezalandırılır. Bir totemin özelliği yalnızca tek bir hayvanın ya da bir varlığın içinde değil, türün bütün üyelerinde gizlidir.

Totemizmin önemli bir özelliği de kadının rahmindeki bebeğe totemin geçtiğine inanılmasıdır. Bu yüzden de kadının totem sayıldığı söylenebilir. Totemizmde ölen bir insanla akrabalığı bulunan kadınlar saçlarını kesmek, vücutlarına toprak sürmek ve yas süresince konuşmamak zorundadırlar. Bazı yerlerde kadınların konuşma yasağının yıllarca sürdüğü de olmuştur. Erkekler rütbece kadınlardan, yaşlılar ise, dine kabul edilmiş olsa bile gençlerden üstündür.

¹⁵ Hikmet Tanyu, **Totem, Totemizm ve Tabu Üzerinde Yeni Bir Araştırmalar**, A.Ü.İ.F.D., s.155. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/731/9295.pdf/> 15 Ekim 2010)

Hindistan dinlerinden Hinduizm’de ise kadına karşı şiddet, baskı, her türlü aşağılama kutsal bir kılıfla insanlara telkin edilir. Bundan dolayıdır ki Hindular kadınlara zulmetmeyi, onları aşağılamayı bir ibadet olarak görürler. Kadınların mülk edinme hakları yoktur. Kadın her türlü işte çalışıp para kazanabilir. Ancak tüm kazandıklarını babasına, eşine veya dul ise oğluna vermelidir. Kadın tek başına karar veremez. Hatta kadınlar herhangi bir kitap veya Hinduların kutsal metinleri olan Vedaları dahi okuyamazlar.

Hinduizm’e göre kız çocukları 7 yaşında evlendirilebilir. 8 yaşında bir kız çocuğunun da ideal bir eş olduğuna inanılır. Boşanma hakkı sadece erkektedir. Kadın ne tür bir zulme, baskıya, şiddete maruz kalırsa kalsın eşinden boşanamaz. Her halükarda eşine itaat etmeli, gördüğü muameleye razı olmalıdır. Kutsal Kitaplarında bu durum "...Eğer kocasının herhangi bir özel yönü yoksa bile, onu kendi tanrısı gibi saymalıdır." şeklinde sapkın bir emirle hükme bağlanmaktadır. Bu inanış günlük hayattaki uygulamalarda da görülmektedir. Eski dönemlerde Aryan erkekleri, eşleri izinsiz olarak evden çıktıkları taktirde onların kulaklarını ve burunlarını kesme hakkına sahiptiler. Bu uygulama hala Hindistan'ın bazı kırsal bölgelerinde devam etmektedir.¹⁶ Kocasını ölen dulların yakıldığı Hindistan’da bu uygulama genel bir kaide halini almıştır. Bununla beraber günümüzde ara sıra da olsa dulların yakıldığına şahit olunmaktadır. İnançlarına göre bu dini merasimden sonra kadın gökyüzünde kocasıyla birleşmektedir.

Budizm’de ise kadınlara yönelik tutum aynıdır. Hatta kutsal metinlerinde bu durum “Kadınlar, zavallı yaratıklar...Kadınlar nankördür, haindir.....Bütün kadınlar aşağılıktır....” gibi cümlelerle ifade edilmektedir. Yine başka bir metinde de kadınların yılanla özdeşleştirildiğini görmekteyiz. “Ey keşişler, zehirli yılanların özellikleri: Nefret doludurlar ve hınç sahibidirlere, zehirlidirler, Zor ortamlarda bulunurlar ve dostluğu engellerler. Ey keşişler, aynı şekilde kadınların özellikleri: Nefret ve hınçla doludurlar, dostlukları engellerler, bu kadınların zehiridir. Çoğu zaman iftira atarlar.”¹⁷ Budizm’in kurucusu Buda da, "Kadın aramıza girdikten sonra bu dinin (Budizm) uzun yaşayabileceğini sanmıyorum" demiştir. Bu sözyle de kadına bakış açısının ne kadar olumsuz olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁶ "Women in Indo-Aryan Societies", http://www.geocities.com/Athens/Ithaca/1335/Soc/w_ary.html.

¹⁷ **Tipitaka**, Anguttara Nikaya 3:23.

Eski Çinlilerde kadın kocasının kölesi sayılırdı. Kocasını ve çocukları ile yemeğe oturmazdı, ayakta durur ve onlara hizmet ederdi.¹⁸ Eski Çinlilerde kadın insan bile sayılmaz, ona ad takılmazdı. Erkek çocuklar makbul sayılır, fakat kız çocuklar “domuz” diye anılırdı.¹⁹

Özellikle Çin dinlerinden Kinizm de Çin toplumunda ilk tapınışın, ana tarafından “ata”larına yapıldığı bilinmektedir. Koca her şeyden önce damattı. Ancak anaların “ata”larına ait ruhların başkasına geçtiklerine inanılırdı. Sonraları ise demircilik yapan erkekler dokumacılık yapan kadınlara baskın çıkınca ve genel olarak da erkekler kadınlardan üstün olunca temel tapınış, baba tarafından “ata”larına yapılan tapınış haline gelmiştir.²⁰

Japon dinlerinden Konfüçyanizm’de ise kadının erkeğe saygı duyup, boyun eğmesi gerekir. Bir insanın evlenmeden veya bir erkek evlat bırakmadan ölmesi büyük günah sayılır. Çünkü erkek evladın, ata ruhlarına ibadeti devam ettireceğine inanılır.

Uygarlığın beşiği olarak görülen Yunan’da ise kadının hemen hemen kölelerle bir tutulduğu görülmektedir. Koca karısını dövebildiği gibi, başkasına da armağan edebilirdi. Tüm miras erkek çocuklara aitti. Bir erkeğe söylenebilecek en büyük küfür ise ona “kadın” demektir. Bu aşağılamaların ötesinde de kadın, tüm kötülüklerin kaynağı olarak kabul ediliyordu.

Eski Yunan’da ifade edilen “en iyi kadın hiç konuşmayan kadın” olduğu şeklindeki formülasyon; Avrupalı erkek yazarların metinlerinde yinelendi durdu; yalnızca erkeğin gerçekten insan olduğu, buna karşılık, “tavuğun kuş olmadığı gibi, kadının da insan olmadığını öne süren Rus atasözü, çeşitli biçimlerde, Avrupa tarihinde hep yankılandı.²¹

Bizans İmparatoru VI. Leon (886-912) kadınların tanık olarak mahkemeye çıkmasını ya da ifade vermesini yasaklamıştı. Yasalarda kutsal bir şeymişçesine korunan ve Bizanslı erkeklerin ahlakına ya da Bizanslı kadınlara yakıştırılan zekâ düzeyine ilişkin pek hoş bir kanı uyandırmayan başka tuhaf tavırlar da vardı. Sözgelimi kadınlar pek çok davada cezalandırılmıyordu; çünkü kadın oldukları için yasayı anlayabileceklerine ya da

¹⁸ Necla Arat, **Kadın Sorunu**, Say yay., İstanbul, 1986, s. 25.

¹⁹ Bekir Topaloğlu, **İslam’da Kadın**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1988, s.18.

²⁰ Felicien Challenge, **Dinler Tarihi**, Çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık yay., İstanbul, 1994, ss:78-79.

²¹ Berktaş, **a.g.e.**, s.106.

doğruyla yanlış arasındaki farkı bilebileceklerine inanılmıyordu. Bir kadının genellikle hüküm giydiği yegâne suçlar cinayet ve zina idi.²²

Hristiyanlıkta 4. yy. kilise vaizlerine göre kadınlar öncelikle Havva'nın çocuklarıydı ve isteyerek ya da doğaları gereği bir erkeği yoldan çıkarabilirlerdi. Özellikle 4. yy. vaizi İoannes Hrisostomos kadınları “gerekli bir kötülük” olarak değerlendirmiştir.²³

Az çok düşünen, soru soran kadınların Engizisyon'un hışmına uğradığı ve “cadılık” gerekçesiyle yakıldığı Ortaçağ Batısında kadının konumu şu atasözleriyle de özetlemek mümkündür. “Bir kadın evinden dışarıya üç kez çıkmalıdır: Vaftiz edildiği, evlendiği ve öldüğü zaman.”

Yahudilikte de kadının hiçbir değeri yoktur. Yahudilerin her sabah tekrar ettikleri dualarında “Ezeli ilahımız, kâinatın kralı, beni kadın yaratmadığın için sana hamdolsun” cümlesi geçmektedir.²⁴

Yahudilikte kadının yaratılışıyla ilgili kutsal kitapta “... Adem uyurken, Rab Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Adem'den aldığı bir kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Adem'e getirdi.”²⁵ denilmektedir. Adem “İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir.” dedi. Ona “Kadın” denilecek. İşte kadının yaratılışı, bilgi seviyesi kısıtlı olan o çağın insanlarına, kendilerinin anlayabileceği bir öykü şeklinde anlatılmıştır.

Yine Yahudilikte erkek egemenliği ön plandadır. Tevrat'ta “Rab Tanrı kadına, “Çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim” dedi. “Ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın, seni o yönetecek.”denilmektedir.²⁶

Görüldüğü gibi Yahudilikte kadının hiçbir dinsel değeri yoktur.²⁷ Böylece Yahudilik dininde de, kadın aile kurumu içerisine hapsedilmekte, başka hiçbir alanda söz sahibi olamamakta ve saygı görememektedir. Kadının toplumda sahip olduğu konumdan kaynaklanan görevi sadece ev içerisinde kalmaktır. Yahudi kadını ev işlerini en iyi şekilde

²² Hill, a.g.e., s.17.

²³ Hill, a.g.e., s.18.

²⁴ M. Tayyib Okıç, **İslamiyet'te Kadın Öğretimi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1978, s.7.

²⁵ Yaratılış 2/ 21-22

²⁶ Yaratılış 3 / 16

²⁷ Challenge, a.g.e. , s.120

yapmak, çocuklarına bakmak ve kocasının ihtiyaçlarını karşılamak, her anlamda onu tatmin etmek zorundadır. Ancak bunları yapabildiği sürece o bir insandır.

Tevrat'ta evlilik, boşanma ve mirasa ilişkin kurallar tümü ile erkeklerin lehinedir. Toplumsal yaşayışta poligami egemendir. Erkeğin aynı anda birden çok eşi olabilmektedir. Fakat kadının böyle bir olanağı yoktur. Bu konu hakkında Tevrat'ta "İsrail, (diğer ismiyle Hz. Yakup) o gece kalktı; iki karısını, iki cariyesini, on bir oğlunu yanına alıp Yakbuk Irmağı'nın sığ yerinden karşıya geçti."²⁸ Yine başka bir ayette de "(Hz. İshak'ın iki oğlundan biri olan Esav karılarını, oğullarını, kızlarını, hayvanlarının hepsini... alıp Yakup'tan ayrıldı..." denilmektedir.²⁹

Tevrat boşanma hakkını da yalnızca kocaya tanımıştır. Kadının böyle bir hakkı yoktur. Erkek gerektiğinde Tevrat'ın bildirdiği koşullar altında karısını boşayabilmektedir. Bu konuyla ilgili Tevrat'ta geçen "Eğer bir adam evlendiği kadında yakışsız bir şey bulur, bundan ötürü ondan hoşlanmazsa, "Boşanma belgesi" yazıp ona verir ve onu evinden kovar..."³⁰ sözleri örnek olarak verilebilir. Günümüz Yahudi toplumuna baktığımızda kadın özgürlük hareketlerinin etkisiyle, kadının toplumdaki konumu bu kadar "aşağı" olmamakla beraber, anlayışın temelinde yine bu mantığın yattığını görmekteyiz. Kadına toplumsal hayatta birtakım özgürlükler verilmesine rağmen, toplumun kadına bakış açısı hala aynıdır.

Kadını aşağılama geleneğinin Hristiyanlıkta daha da güçlendiğini görüyoruz. Çünkü Hristiyanlıkta büyük önem taşıyan "İlk Günah" Hristiyanlık dininin sahip olduğu kadına bakış açısının da temelini oluşturmaktadır. Kadın haram meyveyi Adem (a.s.)'a yedirerek cennetten kovulmasına ve böylece insan neslinin günahkar olmasına neden olmuştur. Kadının gebelik süresi, doğum ağrıları, karı-koca ilişkisindeki baskı, ezme-ezilme durumları, insanın geçimini sağlamak için toprakla uğraşma, aşırı emek tüketme zorunluluğu, kıtlık, açlık, sıkıntı, geçim darlığı gibi pek çok olay yani insanın alınyazısı, Tanrı'nın Adem-Havva çiftinin suç işlemelerine kızarak düzenlediğine inanılmıştır. Hristiyanlıkta kadının kötülüğü, şeytana uymayı ve ayartıcılığı temsil etmektedir. Bu İncil'de şu şekilde belirtilmiştir: "Fakat kadının öğretmesine ve erkeğe hakim olmasına izin vermem. Çünkü önce Adem, sonra Havva yaratıldı. Ve Adem aldanmadı, fakat kadın

²⁸ Yaratılış 32 / 22

²⁹ Yaratılış 36 / 6

³⁰ Yasa 24 / 1

aldanarak suça düştü; fakat iman ve sevgi ve takdiste vakar ile dururlarsa çocuk doğurması ile kurtulacaktır."

Hristiyanlık geleneğinde de kadın belli kalıpların, belli rollerin içine sokulmaya çalışılmıştır. Kadına biçilen rol, erkekten üstün olmama, bilgi edinme ve onu öğretme iddiasında bulunmamaktır. En önemli görevine gelince çocuk doğurmak, erkeğe itaat etmektir. Hristiyanlık dünyası, uzun asırlar boyunca kadını murdar bir mahlûk bilip ibadet yerlerine girmesine müsaade etmemiştir. Kadın, Hristiyanlığa göre ayıplı ve kabahatli olup, günahı onu yeryüzüne indirmiştir. Bu nedenle kilise papazları evliliği kötülemişlerdir.³¹ Protestan mezhebinin kurucusu Martin Luther ise, evliliğin zorunlu bir ihtiyaç olduğunu belirterek,³² rahip ve rahibelerin evlenmesini savunmuş ve bu konuda kilise kurallarına karşı gelmiştir.

Luther'in hamileliğin tehlikelerine dikkat çekenlere verdiği yanıt, Reformasyonun bu konudaki tutumunu özetlemekte, doğanın kadını tek bir amaç için yarattığını söyleyen Aristoteles'in etkisini yansıtmaktadır: "Çocuk doğurmak yüzünden kadınlar bitap düşüyor ya da ölüyorsa bunun hiçbir zararı yoktur. Bırakın ölene dek çocuk doğursunlar; bütün varlık nedenleri de zaten bundan ibarettir."³³ Katolik kiliselerinde yapılan evlenme törenlerinde bugün bile okunan duada "günahla düşmüşüm annemin karnına, günah işlemiş annem bana gebe kalırken" denilmektedir.³⁴

Korkunç derecede kadın düşmanı olan Yahudi geleneği Hristiyanlıkta Saint Paul aracılığıyla hortlamıştır. Saint Paul kadınlara silik kişiliği ve ağırbaşlılığı öğütler; gerek Tevrat'a gerek İncil'e dayanarak kadının erkeğe bağlı olması ilkesini koyar: "Erkek kadından değil, kadın erkekten doğmuştur; erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratılmıştır." der. Başka bir yerde de : "Kilise nasıl İsa'nın buyruğundaysa, kadınlar da işte böyle her konuda kocalarının buyruğunda olsunlar."³⁵

Hristiyanlıkta erkek egemenliği ön plandadır. Bu konuyla ilgili İncil'den çeşitli örnekler verilebilir. Birkaç örnek vermek gerekirse;

³¹ Salih Akdemir, **Tarih Boyunca ve Kuran-ı Kerim'de Kadın**, İslami Araştırmalar Der., C.5, S. 4, 1991, s.262.

³² Günseli Özkaya, **Kadınların Savaşı**, Garanti Matbaası, İstanbul 1970, s. 36.

³³ Berktaş, **a.g.e.**, s.142.

³⁴ Kurban Özüğür, **Evlilik Raporu**, Altın Yay., İstanbul, 1985, s.32.

³⁵ Simone de Beauvoir, **Kadın "İkinci Cins" Genç Kızlık Çağı**, Payel yay., I. Cilt, İstanbul, 1993, s. 93.

“Kadınlar toplantılarda konuşmamalıdır. Kadınlar toplantılarda sessiz kalsın. Konuşmalarına izin yoktur. Kutsal Yasa'nın belirttiği gibi, uysal olsunlar.³⁶ “Kadın toplantılarda öğrenmek istediklerini, ancak eve geldiklerinde kocasına sorabilir.”³⁷

“Kadın erkeğe egemen olmasın. Kadın sükûnet ve tam bir uysallık içinde öğrensin. Kadının öğretmesine, erkeğe egemen olmasına izin vermiyorum.³⁸

“Kadın erkeğin altında ikinci derecededir. Çünkü önce Adem, sonra Havva yaratıldı. Aldatılan da Adem değildi, kadın aldatılıp suç işledi. Bu bakımdan yöneten, kadın değil erkek olmalıdır.³⁹

“Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı.⁴⁰

“Kocalarınıza bağımlı olun. Ey kadınlar! Rabbe bağımlı olduğunuz gibi, kocalarınıza bağımlı olun.”⁴¹

“...Ey kadınlar, siz kocalarınıza bağımlı olun... Ey kocalar, siz de daha zayıf varlıklar olan karılarınızla anlayış içinde yaşayın.”⁴²

“Mesih bedeninin kurtarıcısı olarak kilisenin başı olduğu gibi, erkek de kadının başıdır.”⁴³ ayetleriyle erkeğin egemenliği ön planda olmakla beraber kadın ve erkeğin karşılıklı anlayış içinde olmasının istenmesiyle kadının Yahudiliğe göre Hristiyanlıkta daha değerli olduğu söylenebilir.

Zina ve boşanma konusunda İncil’de geçen “...Karısını fuhuş dışında bir nedenle boşayan, onu zinaya itmiş olur...”⁴⁴

“Zina etmeyeceksiniz” dendiğini duydunuz. Ama ben (İsa) size diyorum ki, “Bir kadına şehvetle bakan her adam, o kadınla zina etmiş olur.”⁴⁵

³⁶ 1.Korintliler 14/34.

³⁷ 1.Korintliler 14/35.

³⁸ 1.Timoteos 2/11.

³⁹ 1.Timoteos 2 / 13, 14.

⁴⁰ 1.Korintliler 11 / 9.

⁴¹ Efesliler 5 / 22.

⁴² 1.Petrus 3 / 1,7.

⁴³ Efesliler 5 / 23.

⁴⁴ Matta 5 / 32.

⁴⁵ Matta 5 / 27, 28.

“Kim karısını boşarsa ona boşanma belgesini versin” denmiştir. Ama ben (İsa) size diyorum ki, “karısını fuhuş dışında bir nedenle boşayan onu zinaya itmiş olur. Boşanmış bir kadınla evlenen de zina etmiş olur.”⁴⁶ ayetleri örnek olarak verilebilir. Esasen boşanma konusunda da Hristiyanlığın kadına Yahudiliğe göre daha çok değer verdiği söylenebilir.

Görüldüğü gibi ilkel dinler ve tek tanrılı dinlerde kadının konumu farklılık göstermektedir. Ancak genel olarak bakıldığında kadınlar aşağılanmakta, temel işlevlerinin doğurganlık ve erkeğe eşlik olduğu belirtilmektedir.

İslamiyet’te Kadın

Öğreti itibariyle İslamiyet’in kadın sorununa ilişkin temel problemleri çözdüğü; ilerici ve devrimci çabalarla kadına ilişkin cahili kabulleri değiştirerek insanlığın yarısını teşkil eden kadın cinsini yeniden insanlığa kazandırdığı; bilinen, genellikle de kabul gören bir gerçektir.⁴⁷

Her yönüyle ilahi bir sistem olan İslam, insana insan olduğu için değer verir. İslam dini, insanlığa yepyeni asıl ve evrensel bir mesajla indirilmiştir. Bu itibarla da diğer dinlere ve medeniyetlere göre İslam’ın kadına bakışında büyük farklılıklar vardır. İslam Dini, kadın ve kadın hakları üzerinde titizlikle durmuş ve kadına, hiçbir sistemin veremediği bir değeri vermiştir. İslam dininin kutsal kitabı Kuran-ı Kerim erkeklere ve kadınlara hitap eder. Hatta kadınlar ile ilgili, önemli konuları ihtiva eden “Nisa suresi” de onların adını taşır.

Kuran’da ve hadiste erkek ve kadına hitap edilirken çoğu defa kadın ve erkek ayrımı yapmadan, ikisini de kapsayacak şekilde hitap edilir.⁴⁸ İnsanın yaratılışından bahseden ayetlerde erkek ile kadının cinsiyet farklılığına herhangi bir fazilet tanımlanmamıştır. Önce tek nefis yaratan Allah, sonra ondan eşini yaratmış, daha sonra da bu ikisinden pek çok kadın ve erkek türetmiştir.⁴⁹ Kadının her şeyden önce insan olduğu ve başta yaşama hakkı olmak üzere birçok temel haklarının bulunduğu bizzat Hz. Muhammed tarafından da ifade edilmiştir.⁵⁰ Başka bir ayette de: “Dilediğine kız dilediğine erkek veren

⁴⁶ Matta 5 / 31, 32.

⁴⁷ Cihan Aktaş, “Kadının Toplumsallaşması ve Fitne”, İslami Araştırmalar Dergisi, C.5 S. 4, Ekim 1991, s.252.

⁴⁸ Tevbe, 9/71.

⁴⁹ Nisa suresi, 4/1.

⁵⁰ İbni Mace, **Sünen-u İbni Mace**, Çev. Haydar Hatipoğlu, İstanbul, Karaman Yayınları, 1986, Nikah, 50.

Allah'tır.”⁵¹ denilmiştir. Böylece insanın kendi cinsiyetini seçme özgürlüğünün olmadığını belirtmiştir. Yüce Allah, kadın ve erkek ayrımı yapmadan İslam Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v)'i bütün insanlığa göndermiştir. Bu konuyla ilgili Kuran-ı Kerim'de (Ey Muhammed!) De ki: “Ey insanlar! Şüphesiz ben, yer ve göklerin hükümrânlığı kendisine ait olan Allah'ın hepinize gönderdiği peygamberiyim. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. O, diriltir ve öldürür. O halde Allah'a ve O'nun sözlerine inanan Resulüne, o ümmî peygambere iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.”⁵²

Allah insanları, doğru yola davet ederken kadın ve erkek ayrımı yapmadan insanlara seslenmektedir. “...Erkeği ve dişiye yaratana andolsun ki sizin çalışmanız çeşit çeşittir. Bundan dolayı kim fakirlere verir, (günahlardan) korunursa ve en güzel (söz) doğrularsa, ona en kolayı kolaylaştırırız. Fakat kim cimrilik ederse kendini Allah'tan müstağni görür ve en güzel (söz) de yalanlarsa en gücü kolaylaştırırız.”⁵³

Görüldüğü gibi Allah davetin daha en başına kadın ve erkek ayrımı yapmaksızın herkese eşit seslenmektedir. Başka bir ayette de yine kadın-erkek eşitliği vurgulanmaktadır. “İnanan erkekler ve kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emrederler, kötülükten alıkoyarlar, namazı kılarlar, zekatı verirler. Allah'a ve Resul'e itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Allah daima üstündür, hikmet sahibidir.”⁵⁴

Kuran-ı Kerim'de kadın-erkek eşitliğini açıkça vurgulayan daha birçok ayet vardır. Bunlardan biri Ahzab suresi 35. ayettir. “Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlara, mü'min erkeklerle mü'min kadınlara, ibadete devam eden erkeklerle ibadete devam eden kadınlara, sadık erkeklerle sadık kadınlara, sabırlı erkeklerle sabırlı kadınlara, Allah'tan hakkıyla korkan erkeklerle Allah'tan hakkıyla korkan kadınlara, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlara, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlara, iffetlerini koruyan erkeklerle iffetlerini koruyan kadınlara, Allah'ı çok anan erkeklerle Allah'ı çok anan kadınlara şüphesiz ki Allah, onların hepsine mağfiret ve büyük bir mükafat hazırlamıştır.” Ayette net bir şekilde görülmektedir ki kadın ve erkek her bakımdan eşittir. İşte bu bakış açısı İslamiyet'in kadın ve erkeğe bakış açısıdır.

⁵¹ Şûra suresi, 42/49.

⁵² Araf Suresi, 7/158.

⁵³ Leyl suresi, 92/59.

⁵⁴ Tevbe suresi, 9/71.

İslam'ın, bir insan olarak erkeğe tanınan temel insan haklarını kadına da tanımıştır. Buna göre; hayat hakkı, mülkiyet ve tasarruf hakkı⁵⁵, kanun önünde eşitlik ve adaletle muamele görme hakkı, mesken dokunulmazlığı, şeref ve onurun korunması, inanç ve düşünce hürriyeti, evlenme ve aile kurma hakkı, özel hayatının gizliliği ve dokunulmazlığı, geçim teminatı, siyasi haklar⁵⁶ gibi temel haklar bakımından kadınla erkek arasında hiçbir fark bulunmamaktadır.

İslam'ın ilk yıllarında, Hz. Peygamberin eğitim-öğretim için kadınlara ayrıca zaman ayırdığı,⁵⁷ durumu müsait olan kadınların, Cuma ve bayram namazı da dahil olmak üzere bütün namazlara katıldıkları,⁵⁸ Müslüman kadınların Hz. Peygamber'in evine giderek onunla sohbet ettikleri,⁵⁹ kadınların Hz. Peygamber'le çok rahat konuştukları ve çokça soru sordukları⁶⁰, kamu hizmetlerinde görev aldıkları⁶¹, savaşlarda tıbbi hizmetler, lojistik destek ve çarpışmaya katılma gibi aktif görevlerde buldukları⁶² rivayet edilmektedir. Görüldüğü gibi, İslam kadını hayatın dışında bırakmamış, aksine hayatın merkezine koymuştur. Yine Veda Hutbesinde, Hz. Peygamberin üzerinde en çok vurgu yaptığı hususlardan birisi de, insanın can ve mal emniyetinden sonra kadın hakları olmuştur. Batı dünyası ile İslam dünyasının toplumsal gerçekleri birbirinden çok ayrı yapıda olmasına rağmen kadın hakları konusunda hemfikirdirler. Kadının Batı'da ihtilaller, toplumsal çalkantılar içinde kazanılmış haklarına karşın, İslam dininde, ilahi iradeye teslimiyet ortamı ve barış ortamı içinde kadına verilen haklar vardır.⁶³

Yeryüzünde kadın kimi toplumlarda “günah kapısı”, kimi toplumlarda “süs aracı”, kimi toplumlarda “ticaret meta” addedilip, kimi toplumlarda ise “kadın da erkek gibi ruh taşıyor mu?” gibi tartışmalara muhatap olurken, yüce Allah gönderdiği kitabında onlara ait hak ve adaleti açıkça bildiriyordu.⁶⁴ Öyle ki, İslam dini Miladi VII. yüzyıl başlarında sorumluluğu sınırlayıcı sebepler olarak sadece küçüklük ve deliliği kabul ederken, daha

⁵⁵ “Erkeklerin de çalışıp kazandıklarından nasipleri var, kadınların da çalışıp kazandıklarından nasipleri var...” (Nisa Suresi 4/32) ayeti, kadının mal-mülk sahibi olmasına bir engel bulunmadığını ifade etmektedir.

⁵⁶ Neml Suresi 27/29,32,34,44 ayetinde Sebe Melikesi övülerek anlatılmıştır.

⁵⁷ El-Buhari, **Sahih**,I,34, (İlim,35),II,72(Cenaiz,6)

⁵⁸ İbn Sa'd, **et- Tabakat**, VIII, 296, Beyrut, 1985

⁵⁹ İbn Sa'd, **a.g.e.**, VIII, 181

⁶⁰ İbn Hanbel, **Müsned**, VI, 149

⁶¹ İbn Abdilberri'nin kaydettiği bir rivayete bakılarak Semra bint Nuhayk'in Hz. Peygamber döneminde zabıta görevi yaptığı anlaşılmaktadır. Rıza Savaş, **Raşid Halifeler Devrinde Kadın**, Ravza yay., 1996, s.195.

⁶² Rıza Savaş, **Hz. Muhammed Devrinde Kadın**, Gelenek yay., 2004, ss:236-241.

⁶³ Hamza Aktan, “**İslam'a Göre Kadının Sosyal Aktivitesi**”, 255-268, Sosyal Hayatta Kadın, der. İSAV, İstanbul, Ensar Neşriyat, 1996, s.255-268'deki alıntı.

⁶⁴ Necdet Kutsal, **Kadının Değeri, Ölçüsü, Örtüsü**, Selamet yay., İstanbul, 1984.

yirminci yüzyılda, 1938’lerde Fransız Medeni kanununda “kadınlığı” sorumluluğu sınırlayıcı bir sebep olarak kabul eden maddeler bulunmaktaydı.⁶⁵

Eğitim-öğretim kadın olsun erkek olsun bir kişinin insanlığını kavraması ve kişiliğini bulmasının temel şartlarından birisidir. Ayrıca insanın sorumluluklarını daha iyi kavramasına yardımcı olacaktır. İşte bu ve benzeri sebepten dolayı İslam dini kadın erkek ayrımı yapmadan bütün Müslümanlara ilim öğrenmeyi ve öğretmeyi emretmiştir.⁶⁶ İslam dininin ilk dönemlerinde kadınlar, erkeklerin uğraştıkları her türlü ilim dalı ile ilgilenmişlerdir. Kadınların eğitim isteklerini yasaklayan herhangi bir olay olmadığı gibi, dünya ve ahiretle ilgili konularda kadınların eğitimini yasaklayan ayet ve hadis de bulunmamaktadır.⁶⁷ İslam dini kadına bu hakları verirken, Hintlilerin dini kanunu “veda”lara göre kadınlar ilim tahsil edemezlerdi. Eski Yunan medeniyetinde de kadınların eğitimi, ilim öğrenmeleri söz konusu değildi. Okuma-yazmaları ve ilimle uğraşmaları gereksizdi.

İslam dini kadının mal-mülk sahibi olmasına bir engel bulunmadığını kutsal kitapta ifade etmektedir.⁶⁸ Bu konuda kadınlıkla erkek arasında hiçbir fark yoktur. Kadın her türlü ticari, zirai, sınaî faaliyetlerde bulunabilir. Dilediği kadar mal edinebilir. Malını erkeklerle aynı şartlar altında dilediği gibi tasarruf edebilir. Her türlü borç ilişkilerinde taraf olabilir. Kefil veya vekil olabilir. Kendisini temsil edebilecek kişiler tayin edebilir.⁶⁹ İslam, kadının ekonomik özgürlüğünü sağlamak için bazı düzenlemeler yapmıştır. Bunlar: Miras: İslamiyet’ten önce kadın, anne-babasının malından miras alamazdı. İslamiyet kadına miras hakkı getirmiştir.⁷⁰ Mehir: Kadının ekonomik hürriyetini sağlayan önemli bir gelir kaynağı da, evlenirken kocasından aldığı mehirdir. Kutsal kitap kadının bu hakkını açık bir şekilde ifade etmektedir.⁷¹ Kadın çalışarak servet biriktirebilir. Evli kadının nafakası, giyimi ve meskeni kocası tarafından temin edilir. Harcamalarını karşılayamayacak durumda olan kadının giderlerini devlet karşılar.

⁶⁵ Aktan, **a.g.m.**, ss.255-268.

⁶⁶ İbni Mace, Mukaddime,17.

⁶⁷ Ali Toksarı, “**Hz. Peygamberin Devrinde Kadın**”, Sosyal Hayatta Kadın, der. İSAV, İstanbul, Ensar Neşriyat, 1996, ss.71-99.

⁶⁸ Nisa Suresi, 4/32.

⁶⁹ Aktan, **a.g.m.**, ss.255-268.

⁷⁰ Nisa Suresi, 4/7.

⁷¹ Nisa Suresi, 4/4.

İslam'ın kadına verdiği hakların başında, ona tam bir kişilik sağlamış olması gelmektedir. Kadın hür iradesini kullanarak düşündüğünü ifade etme ve yapma yetkisine sahiptir. Yaptıklarının iyiliği de kötülüğü de kendisine aittir. Hz. Muhammed zamanında kadın, toplum hayatından kendisini soyutlamamış bizzat kendi haklarını kendisi koruyan, şahsiyet sahibi bir varlık olduğunun bilinci ile hareket etmiştir. Yeri geldikçe de erkeklerle eşit haklarda bulduklarını kabul ettirmek için girişimlerde bulunmuşlardır. Ayrıca bu konuyla ilgili olarak ayette şöyle buyrulmaktadır: “Ey Peygamber! Mümin kadınlar sana gelip, Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, başkasının çocuklarını sahiplenerek kocasına ait olduğunu ileri sürmemek, iyi ve doğru olan hususlarda sana karşı gelmemek üzere sana biat etmek isterlerse onların biatlerini kabul et, Allah’tan onları bağışlamalarını iste. Şüphesiz Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır.”⁷²

İslam dini evlilik konusunda da kadının düşüncelerine ve fikirlerine önem vermektedir. Kadının onayını istemektedir. Kadın istemediği bir erkekle evlendirilemez. Böyle bir evlilik dinen yapılamaz. Kadının onayı alınmadan yapılan evlilikleri Hz. Muhammed bozmuştur. Ayrıca kadının onayı alınarak yapılan evliliğin devamı sırasında ortaya çıkan ve evliliği çekilemez hale getiren sebepler yüzünden kadın kocasından ayrılma isteğinde bulunabilir.⁷³ Hz. Muhammed, bu konuda kadınların görüşleri kendi görüşleriyle uyuşmasa da onların görüşlerini tercih etmiştir.⁷⁴

Kadınların siyasi konularda görüş beyan etme ve yönetime katılma hakkına sahip oldukları İslam'ın ilk devrindeki uygulamalarda gözükmemektedir. Kadının politik konularda görüş beyan etmesinde bir engel yoktur. Hz. Muhammed siyasi konular da dâhil olmak üzere, hanımlarının zaman zaman görüşlerini, eleştirilerini ve tavsiyelerini kabul etmiştir.⁷⁵ Hz. Ömer'in vefatından sonra halife seçimi ile görevlendirilen Abdurrahman Bin Avf, Medine halkının fikirlerine başvurmuştur. Başvurulanlar arasında bazı kadınlar da bulunmaktadır.⁷⁶ Kişinin herhangi bir konuda fikir sahibi olması, onun bilgili ve tecrübeli olduğunu gösterir. Kadının eğitim-öğretimi konusunda erkeklerden farkı bulunmadığına göre bilgisi ve tecrübesiyle temayüz etmiş bir kadın politik konular da dahil her konuda

⁷² Mümtehine Suresi, 60/12.

⁷³ Savaş, a.g.e., s.17.

⁷⁴ Ebu Davut, **Sünen-i Ebu Davud**, Çev. Necati Yeniçel ve diğerleri, Şamil Yayınları, İstanbul, 1988; Talak, 19

⁷⁵ Buhari, **Sahihi Buhari**, Surut, 15, (Çev. Mehmet Sofuoğlu), Üçgen Yayınları, İstanbul, 1990.

⁷⁶ Topaloğlu, a.g.e., s. 280.

fikir beyan edebilir.⁷⁷ Ayrıca kadının politikada aktif olmasını engelleyecek cinsiyetinden kaynaklanan bir ehliyetsizliği söz konusu değildir. Kadın, politik faaliyetlere aktif olarak katılabilir, yerel ve genel seçimlerde aday olabilir.⁷⁸

İslam, kadını gerektiği zaman kendini savunacak ve erkeklerin görüşlerinin yanlışlıklarını ortaya koyabilecek seviyeye getirmiştir.⁷⁹ Toplumun en küçük yapı taşı olma durumundaki ailenin temelini oluşturan kadının, ailenin sağlam temeller üzerine oturtulmasındaki rolü çok büyüktür. İslam kadını aile noktasında mübarek ve şerefli kılmıştır.⁸⁰ Avrupa hukuku yakın zamana kadar kadını, yukarıda saydığımız haklardan mahrum etmiştir. İslam'ın kadına verdiği bu hakları, Avrupalı kadın on iki asır sonra elde etmiştir.

Daha önceden belirttiğimiz gibi dinlerin somut içeriğinde yansıyan nesnel anlamı ele alarak –dinsel ideolojinin farklı tarihsel/ toplumsal koşullarda farklı biçimlerde eklemlenebileceğini ve dolayısıyla değişik uygulamalara yol açabileceğini göz ardı etmemek gerekmektedir. Ayrıca din teoride ve pratikte farklı olabilir; yani farklı toplumsal ve tarihsel bağlamlarda insanlar tarafından hem algılanışı hem de uygulanışı farklı olabilir. Bu açıdan bakıldığında İslam'ın teoride ve tebliğinin ilk yıllarında kadına verdiği değeri, sonraki dönemlerde görebilmek pek de mümkün görünmemektedir.

Yorum geleneğinde Kuran'ın özüyle, genel ilkeleri ve bütünlüğüyle çelişen kadın karşıtı görüşlerin varlığı dikkat çekmektedir. Yorumlarda özerk, bağımsız, hak ve sorumlulukları olan saygın insan varlığını yitirerek erkeğe bağımlı, bireyin sosyal haklarında yoksun, tek görevi erkeğe itaatten ibaret olan, adeta bir köle durumuna getirilen kadının Kuranî bakıştan yoksun ötekileştirilmiş kimliğine rastlanmaktadır.

İmam Gazali İhyâ ulûmi'd-din'de kadını şöyle tanımlamaktadır: “Kadın... Kendine ait özel bölmede kalmalı ve iğinin başından ayrılmamalıdır. Dama gereğinden fazla çıkmamalı ve buradan sağa sola bakmamalıdır. Ayrıca komşularıyla çok az konuşmalı ve onların evine gitmemelidir.” Görüldüğü gibi Gazali' de kadını eve hapsedmek istemekte ve onu tamamen sınırlandırmaktadır. Halbuki İslam'ın ilk

⁷⁷ Aktan, **a.g.m.**, ss.255-268.

⁷⁸ Aktan, **a.g.m.**, ss.255-268.

⁷⁹ Savaş, **a.g.e.**, ss.263.

⁸⁰ İbn-i Mace, Nikah, 50.

dönemlerinde bu uygulama olmamasına karşı daha sonraları bu şekilde anlayışlar ortaya çıkmıştır.

İslami kültürde, kadının bedenle ve bedensel arzuya özdeşleştirilerek “fitne” yaratma özelliğinin bulunduğu varsayılması onun toplumsal olarak denetlenmesini de beraberinde getirmiştir.⁸¹ Yine kadınlarla alakalı olarak Kuran’ın ruhuna ve İslam peygamberinin söylemine tamamen zıt düşen bir anlayışta hadis uydurulmaya başlanmıştır. Bu hadislerden bazıları ise şunlardır:

“Kadınları Allah-u Teala geride bıraktığı gibi siz de geride bırakın.”⁸² , “ Kadınlara itaat nedamettir.”⁸³ , “ Kadınların akılları şehvetlerindedir.”⁸⁴ “ Kadınlara danışmak lazım ve dediklerinin aksini yapmak lazım” , “Cehenneme baktım, içindekilerin çoğunun kadın olduğunu gördüm.”⁸⁵ “Eğer bir insanın, diğer bir insana secde etmesini buyuracak olsaydım, kadına, kocasına secde etmesini emrederdim.”⁸⁶

Görüldüğü gibi İslam peygamberine atfedilen hadislerde içerik olarak peygamberin yaşamıyla ve hayat felsefesiyle hiç de örtüşmeyen uygulamalar söz konusudur. Bu sözler ve uygulamalar, İslam’ın ruhuyla da örtüşmemektedir. İslam kadına hiçbir dinin vermediği önemi vermiş, onu “şeytan”, “zehirli yılan”, “cadı” gibi vasıflardan öncelikle “insan” olduğunu vurgulayarak toplum hayatına katmıştır. Her konuda kadına söz hakkı vermiştir. Bunu da ilk dönem uygulamalarında açıkça görmek mümkündür. Ancak daha sonraki ataerkil toplumların baskınlığıyla kadına yöneltilen uygulamaların İslami gibi gösterilmesi ve din adına meşrulaştırılması da çok yanlıştır.

SONUÇ

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek için toplumun uygun gördüğü doğal olmayan yapay değer kalıplarıdır. Dolayısıyla doğuştan gelen kadın ve erkek cinsiyeti ile ilgili özellikler, zamanla içinde yaşanılan toplumun kültürü tarafından yorumlanarak yapılandırılır ve toplumun kadın ve erkekte beklenenleri de buna göre şekil alır. Ancak toplumun kadın ve erkek cinsiyetinden bu beklentisi her toplumda farklılık göstermektedir.

⁸¹ Berktaş, a.g.e., s.11.

⁸² Aliyy’l Kari, **Zayıf Hadisleri Öğrenme Metodu**, Çev: Ahmet Serdaroğlu, İstanbul, 1986, s. 34.

⁸³ Aliyy’l Kari, a.g.e., s.80.

⁸⁴ Aliyy’l Kari, a.g.e., s.82.

⁸⁵ İmam Gazali, **Kimya-yı Saadet**, Çev:Ali Arslan, Cilt 1,Merve yay., 2003, s.273.

⁸⁶ Tirmizi,Radâ, 10; İbn-i Mâce, Nikâh, 4; İbn Hanbel, **Müsned**, C.4, s.381.

Bu kalıpların oluşmasında dinin yeri çok büyüktür. Gerek dinlerin kendi kutsal metinlerinde var olan cinsiyetler arası ayrımcı tutum, gerekse o dinin daha sonraki taraftarları tarafından yapılan yorumların din adına meşrulaştırılması da toplumsal cinsiyetin dinler tarafından nasıl oluşturduğunu gözler önüne sermektedir.

Bu aşamada çeşitli dinlerden de örnekler vererek toplumsal cinsiyetin ve toplumlarda kadına bakışın dinlere göre nasıl farklılaştığı, dinlerin meşrulaştırma ve zihniyet kazandırma fonksiyonuyla bu kalıpların daha sonraki nesillere aktarılmasında oynadığı rol de ilgi çekicidir.

Kadınlar, tarih boyunca cinsiyet ayrımcılığı ve eşitsizliklerle karşı karşıya kalmışlardır. Erkeklerden daha düşük statüde görülmüşler ve erkeklere nazaran daha az hak ve şansa sahip olmuşlardır. Kuşkusuz, bunda geleneksel cinsiyet rollerinin ve bu rollerin öğrenildiği sosyalleşme sürecinin etkisi büyüktür. Bu bağlamda dinlerin öğretileri de toplumlarda var olan toplumsal cinsiyetin üretilmesi ve pekiştirilmesinde çok büyük bir yer edinmiştir.

Kadınlara yönelik cinsiyet ayrımcılığı birçok dini öğretilerde görülmekle birlikte, ayrımcılığın türü ve derecesi farklıdır. Örneğin kadın düşmanı olarak da göreceğimiz Yahudilikte var olan cinsiyet ayrımcılığı ile Hıristiyanlıktaki kadını suçlayıcı ve toplumsal hayattan tamamen ayırıcı tutum ile kadına aşağılamayı ibadet olarak gören Hinduizm arasında temelde birçok ortak yön bulunmasına rağmen farklılıklar mevcuttur. İslam dininde ise ilke olarak kadına karşı eşitlikçi tutum olmasına rağmen ne yazık ki bu dinin yorum geleneğinde ataerkil sistemden miras olarak kadına karşı diğer dinlerdeki gibi ikincil konum hasredilmeye çalışılmış ve sanki bu dinin temel öğretisi imiş gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Kuran'ın kadın konusunda ortaya koyduğu ilkelerin subjektif düzlemde Kuran yorumlarında kazandığı anlam, kadının değersiz ve aşağı olarak "öteki" konumuna indirgenmesine ve pratiğe de bu olumsuzlukla yansımaya yol açmıştır. Zira ilkeler boyutunda kadın erkek bütünlüğü, klasik ve bazı modern yorumlarda cinsler ayrımcılığına dönüşerek Kuran'ın insani ve âdil tavrı örtülmüştür

Erkeklik ve kadınlık özgün ve müstakil değerlerdir. Kadın ve erkek sahip olduğu yetiler ve imtiyazlarla görev ve sorumlulukları olan değer yüklü varlıklardır. Her insan bir erkek ve bir kadından yaratılmış olmakla biyolojik köken itibariyle eşittir, tek bir insanlık ailesine mensuptur. Kadının yaratılış niteliğinden dolayı erkeğe üstünlük hamletmek hatalıdır. Kadın ve erkek yeteneklerini geliştirmesine izin verilen alanlarda başarılı olur.

Kadının doğası olarak varsayılan soğukluk ve zayıflık aslında uzun bir tarihin ve sinsi bir perspektif birikiminin ürünüdür.

Tarih; bilim, sosyal ve kültürel alanda kendi atılımlarıyla başarılarını kanıtlamış, düşünce ve inanç kaleleri oluşturmuş kadınlara tanıklık etmiştir. İçinde yaşadıkları olumsuz koşullara, kendilerini kuşatan tehdit çemberine rağmen sorumluluk bilinciyle hareket ederek akıl ve din bakımından erkekten farklı olmadığını ortaya koymuştur. Firavun'un karısı İmran, İsa'nın annesi Meryem, Peygamber'in eşi Hatice vb... Bunların yetiştirilmelerini özel koşullara bağlayıp istisnalar olarak görmek boşunadır. Doğal şartlarda akli ve ruhi gelişimini gerçekleştiren her insan bunu kişiliğine yansıtır.

Kadın erkek farklılığı, kadının sosyal hayatta sorumlu bir birey olarak yer almasını engellemez. Bireysel ve sosyal kimliğine vurgu yaparak toplumsal değişimin ve istikrarın belirleyici kutuplarından biri olarak görür. Kadının sahip olacağı bu özerk kimlik onu hayatın her alanında günün ve geleceğin garantörü kılar.

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim

Kitab-ı Mukaddes

Akdemir, Salih, **Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın**, Cilt:5, Sayı:4, İslami Araştırmalar Dergisi, Ankara 1991.

Aktan, Hamza, "**İslam'a Göre Kadının Sosyal Aktivitesi**", Sosyal Hayatta Kadın, der: İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul 1996.

Aktaş, Cihan, **Kadının Toplumsallaşması ve Fitne**, Cilt:5, Sayı:4,İslami Araştırmalar Dergisi, Ankara 1991.

Aliyyu'l-Kari, **Zayıf Hadisleri Öğrenme Metodu**, Çev: Ahmet Serdaroğlu, İstanbul 1986.

Arat, Necla, **Kadın Sorunu**, Sayı yayınları, İstanbul 1986.

Aydın, Mustafa, **Kurumlar sosyolojisi**, Vadi yayınları, Ankara 2000.

Beauvoir, Simone de, **Kadın "İkinci Cins" Genç Kızlık Çağı**, I. Cilt, Payel yayınları, İstanbul 1993.

Berger, Peter L., **Dini Kurumlar**, Çev: A. Çiftçi, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 9, 1995.

Berkday, Fatmagül, **Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın, Hristiyanlıkta ve İslamiyet'te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım**, Metis yayınları, İstanbul 1995.

_____, **Tarihin Cinsiyeti**, Metis yayınları, İstanbul 2006.

Buhari, **Sahihi Buhari**, Çev. Mehmet Sofuoğlu, Üçgen Yayınları, İstanbul 1990.

Butler, Judith, **Cinsiyet Belası Feminist Kimliğin Altüst Edilmesi**, Çev: Başak Ertür, Metis yayınları, İstanbul 2008.

Challage, Felicien, **Dinler Tarihi**, Çev. Samih Tiryakioğlu, Varlık Yayınları, İstanbul 1994.

Ebu Davut, **Sünen-i Ebu Davut**, Çev. Necati Yeniel ve diğerleri, Şamil Yayınları, İstanbul 1988.

Hill, Barbara, **Bizans İmparatorluk Kadınları (1025-1204) İktidar, Himaye ve İdeoloji**, Çev.: Elif Gökteke Tut, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2003.

İbni Mace, **Sünen-i İbni Mace**, Çev. Haydar Hatipoğlu, Karaman Yayınları, İstanbul 1986.

İbn Sa'd, Muhammed, **et-Tabakatü'l Kübrâ**, Beyrut 1985.

İmam Gazali, **Kimya-yı Saadet**, Çev: Ali Arslan, Merve Yayınevi, 2003.

Kutsal, Necdet, **Kadının Değeri, Ölçüsü, Örtüsü**, Selamet Yayınları, İstanbul 1984.

Lundberg, George A., **Sosyoloji**, Siyasal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara 1970.

Mardin, Şerif, **Din ve İdeoloji**, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.

Marshall, Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat yayınları, Ankara 1999.

Okiç, M. Tayyib, **İslamiyet'te Kadın Öğretimi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1978.

Okumuş, Ejder, **Toplumsal Değişme ve Din**, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.

Özkaya, Günseli, **Kadınların Savaşı**, Garanti Matbaası, İstanbul 1970.

Özuğurlu, Kurban, **Evlilik Raporu**, Altın Yayınları, İstanbul 1985.

Savaş, Rıza, **Raşid Halifeler Devrinde Kadın**, Ravza yayınları, İstanbul 1996.

_____, **H. Muhammed Devrinde Kadın**, Gelenek yayınları, İstanbul 2004.

Tanyu, Hikmet, **Totem, Totemizm ve Tabu Üzerinde Yeni Bir Araştırmalar**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.

(<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/731/9295.pdf> / 15 Ekim 2010)

Tipitaka, Anguttara Nikaya

Toksarı, Ali, “**Hz. Peygamberin Devrinde Kadın**”, Sosyal Hayatta Kadın, İSAV, Ensar Neşriyat, İstanbul 1996.

Topaloğlu, Bekir, **İslam’da Kadın**, Ensar Neşriyat, İstanbul 1988.

Wach, Joachim, **Din Sosyolojisi**, Çev. Ünver Günay, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.

“Women in Indo-Aryan Societies”, http://www.Geocities.com/Athens/Ithaca/1335/Soc/w_ary.html. (20 Ekim 2010)